

Haberler:

BİRİNCİ ROMEN-TÜRK SEMPOZYUMU (6-8 Kasım 2000)

ERDOĞAN MERÇİL

"Tarih Alanında Birinci Romen-Türk Sempozyumu" 6-8 Kasım 2000 tarihinde Moldova Cumhuriyeti'nin başkenti Kişinev'de yapıldı. Bu sempozyuma Türkiye'den Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun riyasetinde on kişilik bir heyet katıldı. Heyette İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Erdoğan Merçil, Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, Prof. Dr. Feridun Emecen, Prof. Dr. İdris Bostan ve misafir Romen Prof. Dr. Mihay Maksim, Ankara Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ahmed Yaşar Ocak, İzmir Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. Bozkurt Ersoy, Kayseri Erciyes Üniversitesi'nden Doç. Dr. Mustafa Argunşah ile Türk Tarih Kurumu Sekreteri Nurettin Özdur bulunmaktaydı. Sempozyumun 6 Kasım tarihindeki açılışı Moldova'daki Birleşmiş Milletler'e ait salonda gerçekleşti. Açılışta ilk olarak Türkiye Büyükelçisi Oğuz Özge konuştu ve "Bu sempozyum 1988'de imzalanan Türk-Moldova işbirliği anlaşması ile gerçekleşti. İki ülke arasındaki dostluğun bu tür sempozyumlarla gelişeceğine inanıyorum. Geçmişteki yanlış anlamalar böylece giderilmiş olacak. Türkiye gibi öteki ülkelerin de tarihe önyargısız bakmalarını ümit ediyorum" dedi. İkinci konuşmacı Moldova Kültür Bakanı Çobanu oldu ve kısaca şunları söyledi", Bu toplantı iki ülke arasında ilk adım değil, son adım da olmayacaktır. Bir kez daha bu sempozyumu düzenlediği için teşekkür ediyorum. Tarih, kültür birikimi olarak önem taşımaktadır. Ortak bir kültüre sahibiz. Tarihi anlamda iki ülkenin büyük adamları var; Stefan cel Mare ve Atatürk. Ayrıca sizin ve bizim için önemli olan Dimitri Kantemir. Dimitri Kantemir bir yönetici kimliği ile Türk, Moldova ve evrensel kültüre katkılarda bulunmuş bir bilim adamıdır. Aynı zamanda müzik ile de uğraşmış bir şahsiyettir. Doğu ile batı arasında uyum sağlamaya çalışmıştır. Ortak bir coğrafyada oturanlar olarak çağdaş tarih anlayışını ortaya koyuyoruz. Tarafsız bilim adamları bu konuda faydalı olmuşlardır".

Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Y. Halaçoğlu ise açılış konuşmasında, "Tarih araştırmaları düşmanlığa mı yoksa dostluğa mı sebep olacaktır"

tır?" sorusunu sorarak sözlerine başladı. Daha sonra "Bu tip araştırmaların ve seminerlerin barışa sebep olması gerektiğini belirterek sadece Moldova ile değil, çevre coğrafyadaki ülkelerin de katılımıyla araştırmalar yapmak dostlukların gelişmesinde faydalı olacaktır" dedi. Akademi başkanı Andrea Andreeş ise, "Her iki ülkenin yönetimleri ilişkilerin geliştirilmesi için gayret sarfetmektedir. Biz Türkiye Cumhuriyeti'nin tecrübelerinden istifade etmek için istekliyiz. Tarihi açıdan geçmişimiz ortak olaylarla dolu. Kültür Bakanı'na Kantemir'i hatırlattığı için teşekkür ediyorum. Kantemir evrensel bir şahsiyettir. Ortak tarihe önem verilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum" dedi. Açılıştaki başka bir konuşmacı Moldova Milli Eğitim Bakanlığı Üniversite öğretim dairesi başkanıdır ve özetle şunları söylemiştir, "Tarih diğer disiplinler arasında okullarda yerini almıştır. Tarih araştırmaları gelişme gösterdikçe okullarda değerlendirilecektir. Tarih bizi birbirimize daha da yaklaştıracaktır. Milli Eğitim Bakanlığı adına seminerin başarılı olmasını diliyorum".

Sempozyumun ilk toplantısı saat 11'de Prof. Yusuf Halaçoğlu'nun konuşmasıyla başladı. Tebliğin başlığı, "Osmanlı Arşivi'nin Moldova ve Balkan Tarihi Açısından Önemi" idi. Ancak, bu ilk tebliğden sonra Moldova tarafınca üstlenilen bildirimlerin her iki dildeki tercümelerinin yeterli olmadığı anlaşıldı. Bu nedenle sempozyum boyunca bildirimlerin tercümelerini Prof. Mihay Maksim ve Türk elçiliği idarî ataşesi Hasan Akdoğan üstlendiler ve bunu başarıyla gerçekleştirdiler. Bu ikili olmasaydı herhalde sempozyumda ilmi bir hava sağlanamazdı.

İlk oturumun ikinci konuşmacısı Prof. Demir Dragnev olup, bildiri başlığı, "Tuna Vilayetleri ve Ortaçağlarda Osmanlı Sosyetesini" idi. Konuşmacı özet olarak, "Osmanlılar Romen halkına birçok şeyler verdiler, söz gelişi, kültür, mimarlık, işletme, dokumacılık gibi. Romen dilinde 2000 Türkçe kelime var. Osmanlı mirası Romen kültürüne menfi ve müspet elemanlar getirdi. Yemek kültürüne de etkisi var. Romen şahsiyetler, Kantemir gibi, Türk sosyetesini ile ilişkiler kurdular" dedi. Bu konuşmadan sonra söz alan Romanya'dan Dr. Constantin Rezachevici bazı ilâveler yaparak, "Yunanlı Donakis'e göre Osmanlı İmparatorluğu Yunanlılar ve Slavları destekleyip batılılardan korumuştur. Hem islâmiyet hem Hıristiyanlık kendi açısından parlak bir medeniyettir. Her ikisi de birbirlerinden öğeler almıştır. Bazen çeliştikleri gibi, kültür alışverişinde de bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nu bugünkü Türkiye'den ayırmak gerekir. Türkler için kullanılan "Osmanlı boyunduruğu" kelimesi Stalin zamanında çok kullanıldı. Ancak bunun böyle olmadığı anlaşıldı. Osmanlılar belli bir dönemden sonra fetih siyasetini terk etti" dedi.

İlk oturumun son konuşmacısı Prof. Mihay Maksim oldu. Onun tebliğinin konusu, "Türk vakayinamelerine göre Moldova ve Osmanlı Devleti ilişkileri" idi.

6 Kasım pazartesi günü öğleden sonraki ikinci oturumun ilk konuşmacısı Prof. Dr. Feridun Emecen oldu, tebliğinin başlığı, "Moldovya ile ilgili Osmanlı Tahrirleri ve Halil Paşa Yurdu" idi. Prof. Emecen tebliğinde özet olarak şunları söylemiştir, "Osmanlılar'ın Karadeniz'in kuzey kesimlerine ilgi duymaları II. Bayezid döneminde Kili ve Akkerman'ın fethinden sonra başlamıştır. Boğdan voyvodalığını İstanbul'a bağlayan kara ve deniz ticaret yolunun işlerliğini sürekli kılma ve bu ticareti emniyete alma anlayışı, Osmanlılar'ın bundan sonraki siyasetlerinde esas teşkil etmiştir. Osmanlı geleneğine göre yeni ele geçirilen bölgelerde tahrir denilen geniş çaplı sayımlar yapılıyordu. Bölgenin geniş kapsamlı bilinen ilk tahriri 1570 tarihli Silistre sancağı içinde yer almaktadır. Bu defterdeki kayıtlara göre, Kırım'ın batısından Bender'e kadar uzanan sahada Tatar, Kazak, Slav, Çerkes, Eflâk ve Boğdanlılar oturuyordu. XVII. yüzyıl ortalarından itibaren bugünkü Moldova topraklarında yeni bir iskân sahası oluşturulmuş, buranın adı sınırı oluşturmakla görevli Sivas Beylerbeyi Halil Paşa'nın adına nisbetle *Halil Paşa Yurdu* olarak anılmıştır. 1711'deki Prut Savaşı'ndan sonra bu bölgeye yeni bir arazi parçası daha eklenerek tahriri yapılmıştır. Ancak bir yüzyıl sonra 1812'deki Bükreş anlaşmasıyla bölge Ruslara bırakılınca Halil Paşa Yurdu'nda yaşayan Tatarlar göç ettirilmişler, böylece yurdun adı da unutulmuştur".

Daha sonra Andrei Eşan-Valentino Eşan çifti, "Romen ve Türk devletlerinin ilişkileri hakkında ortaçağa ait bazı metodoloji araştırmaları prensipleri" başlıklı tebliğlerini sundular. Bu tebliğde, "Türk-Romen-Rus-tarih araştırmaları için izlenmesi gereken yollar üçe ayrılıyor: a) Avrupa'daki arşivler b) Romanya'daki arşivler c) Araştırmacıların eserleri. Türk araştırmacıların yanı sıra Kantemir ve Nicolay Yorga'nın eserleri. Ayrıca bu üç temel prensipten hareket edilirse: 1. Makro tarih yerine mikro tarihi ön plâna almak, iki ülke arasındaki münasebetlerin sadece savaş olmadığını belirtmek 2) Bu araştırmalarda izlenmesi gereken ikinci yol folklor, etnoloji gibi tarihe yardımcı öteki disiplinlerden faydalanmak 3) Geçmişte, özellikle Moldova'nın tarih boyunca Türkler, Ruslar ve Romenlerle ilişkileri olmuştur. Bunlardan birini düşman ötekini dost görmek yerine objektif davranarak tarih eğitimini faydalı kılmak" olarak ifade edilmiştir. Öğleden sonraki üçüncü konuşmacı Anatol Petrencu'nun tebliğinin başlığı, "Tarih Yazımında Türk-Romen İlişki-

leri" idi. Bu tebliğinde Petrencu 20. yüzyılın başından günümüze kadar Türk-Romen ilişkilerini açıklayarak, konuyla uğraşan Romen tarihçileri zikretti. Bunlardan Mihail Çakır kitabında Mustafa Kemal hakkında henüz ortaya çıkarılmamış bilgi vermiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki olaylarla ilgili olarak Romenler'in İstanbul Konsolosunun mektupları 1980'lerde yayınlandı. Yine II. Dünya savaşı sırasındaki Romen elçisinin görüşlerini ihtiva eden bir kitap yazılmıştır. Petrencu bu araştırmalarda Türk basını ve kaynaklarının az kullanıldığını, ayrıca II. Dünya savaşı için bir analiz yapılmadığını belirtti.

Bu oturumun dördüncü konuşmacısı Prof. Dr. E. Merçil'in konusu "Lise ders kitaplarında Boğdan (Moldova) ile ilgili bilgiler"dir. Bu tebliğde, "1931'den 1993'e kadarki Türk lise ders kitaplarında Boğdan ile Osmanlı Devleti Münasebetleri" açıklanmış ve Boğdanlılar hakkında olumsuz bir ifade kullanılmadığı belirtilmiştir. Bunun karşılığında Prof. Galina Gavrilita, "Moldova Ders kitaplarında Moldova-Türk devletleri ilişkilerini" tebliğ olarak sunmuştur. Ancak Bayan Gavrilita tebliğinde daha çok ülkesindeki eğitim reformundan, Avrupa Konseyi'nin Karadeniz bölgesindeki devletler için yazdığı tarih kitabından bahsetmiştir. Ayrıca Moldova'nın bağımsızlıktan önceki ders kitaplarında Osmanlı boyunduruğu ve sömürüsü yer almaktadır. Şimdiki kitaplarda ise olumsuz bir ifade bulunmuyor. Demokratik ve insancıl bir anlayış içinde objektif bir tarihe yer veriliyor. Konuşmacıdan sonra söz alan Dr. Emil Dragnev ise çok yakında çıkacak bir ders kitabına Osmanlı kültürü, medeniyeti ve idarî teşkilâtıyla ilgili bilgiler ilâve edildiğini belirtmiştir.

Seminer Moldovalı tarihçiler arasında büyük ilgi gördüğünden bildiri sunmak üzere otuzbeş kişi başvuruda bulunmuş, bu nedenle 7 Kasım salı günü bildiriler iki salonda okunmaya başladı. Birleşmiş Milletler binasındaki salonun yanısıra, Tarih Enstitüsü konferans salonunda da sabahtan akşama kadar 15 bildiri sunulmuştur.

7 Kasım salı günü bizim bulunduğumuz Birleşmiş Milletler binasındaki salonda ilk konuşmacı Valentine Arapu idi. Arapu'nun tebliğinin başlığı, "Polonya-Türkiye ihtilafı sonucu: XVIII. asrın ikinci yarısında 1764-1766 yıllarında Moldova-Polonya ekonomik bağlantıları"dir. Konuşmacının doktora tezinin I. Bölümü siyasi kronojidir. II. bölümde ekonomik etkiler açıklanıyor; 1764 yılında Polonya asiller meclisini yönetecek kişinin seçimi dolayısıyla Osmanlılar ile Ruslar arasında kriz başlıyor. Rus çaricesi II. Katerina'nın desteklediği aday Kont Stanislav'ı Osmanlılar kabul etmeyince ekonomik sorunlar ortaya çıkıyor. Ancak Polonya buğdayı Moldovalı tüccarlar vasıtasıyla İs-

tanbul'a götürülüyor ve bir ölçüde sorun çözülüyor. Bu sırada Boğdan voyvodası Aleksandr da ikili bir siyaset izliyor. Sonuçta Osmanlı Devleti Stanislav'ın adaylığını kabul etmiştir.

Salı gününün ikinci konuşmacısı Dr. Alexei Agachi ve tebliğinin başlığı, "Rusya, Türkiye savaşı arefesinde ve 1806-1812 yıllarında; Moldovya ve Romen devletleri üzerindeki Çar politikası hakkında bazı görüşler" idi. Kısaca özetlersek Agachi şöyle diyor, "Şimdiye kadar Moldovya ile Osmanlı Devleti arasındaki olumlu yönler konuşuldu. Olumsuz yönü ise Moldovya topraklarından Osmanlılar tarafından ele geçirilen bazı yerlerin Boğdan beyleri tarafından geri alınmaya çalışılmasıdır. 1768 yılından itibaren yerel yöneticiler Akkerman, Kili, Bender, İsmail ve Hotin gibi yerlerin geri verilmesi için II. Katerina'ya başvurular. Ruslar da Osmanlılar ile savaşlarında Eflâk ve Boğdan'ın desteğini sağlamağa çalıştılar. Küçük Kaynarca ve Aynalı Kavak gibi antlaşmalarda bu toprakların yerel yöneticilere geri verileceği yer almasına rağmen, I. Abdülhamit'in fermanındaki diplomatik numara ile bu gerçekleşmemiştir. İpsilanti de Ruslar'ın desteğiyle bu toprakları geri almağa çalışmıştı. Ancak Ruslar daha sonra iki yüzlü bir siyaset izlediler. 1812'de Hotin dahil olmak üzere bu toprakları ilhak ettiler. Toprakların yönetimi ise yerel yöneticilere bırakılmıştı". Daha sonra Prof. Emecen, "Bu yerler Osmanlı idarî sistemine dahil edildiler. Bundan sonra Boğdanlılar'ın pek itirazı olmadı. 1774'ten sonraki itiraz bu bölgede yaşayan Tatar ve Nogay kabilelerinin yayılmasının engellenmesi içindi. Osmanlılar tahrirler yaptılar, Tatar ve Nogayları geri çektiler" dedi. Prof. Halaçoğlu da bu konuda şunları söyledi, "Agachi konuya belli bir pencereden baktı. Ben Osmanlılar'ın davranışını olumsuz olarak kabul etmiyorum. Osmanlı Devleti bazı stratejik ve ticarî bölgeleri hâkimiyeti altında tutar. Ruslar da aynı şeyi yaptılar. Osmanlılar'ın Bender, Kili, Akkerman kalelerini stratejik olarak elinde tutmaları normaldir. Bu konuda bir katkı da Prof. Bostan yaparak, "Osmanlılar Kili ve Akkerman'ı Cenevizliler'den aldılar. Bundan dolayı adı geçen yerlerde ayrı bir tutum izlediler" dedi.

Dr. Ion Varta'nın tebliğinin başlığı ise, "1848 ihtilâli (olayları) sırasında Osmanlı İmparatorluğu"dur. Dr. Varta'nın tebliğini özetlersek kısaca şunları belirtiyor, "1848-1849'da Avrupa'da başlayan milliyetçi prensiplerin etkileri Romen prensliklerinde de görülmüştür. Romanya'da bağımsızlık taraftarı olan güçler, Osmanlı Devleti'nden daha fazla taviz istediler. Ancak Rusya'nın bu milliyetçi hareketlere tepkisi sert oldu. Bu konularda çeşitli zamanlarda Rus ültimatoları gönderildi. Neticede Eflâk'taki ayaklanmaların bastırıl-

ması için Rus ve Türk komiserler görevlendirildi. İki taraf arasındaki görüşmelerde Rus komiser ayaklanmanın derhal bastırılmasını istiyor, buna mukabil Osmanlı komiseri Talat Efendi ise onların beklentilerini daha fazla karşılayıcı, taviz verici ve oldukça ılımlıdır. Bükreş'te görev yapan komiser ve konsolos bunun Rus çıkarları için tehlike teşkil ettiğini St. Petersburg'a rapor ediyorlar. Rusya Talat Efendi'yi istemeyince, Osmanlı Devleti bu kez de Süleyman Paşa'yı görevlendiriyor. Süleyman Paşa da şahsî dostluklar kurarak ayaklanmaların bastırılması taraftarıdır. Rusya tekrar Osmanlı komiserinin değiştirilmesini istiyor. Bu arada Rus orduları Moldova'ya giriyor. Osmanlı ordusu da teyakkuz durumuna geçiyor. Avrupa'da ise durum değişmiştir. Moldova; Fransa ve İngiltere'den destek görmemektedir. Osmanlı Devleti ise yeni birini Fuat Efendi'yi komiser tayin etti. Yeni Osmanlı komiseri Rusya'nın baskısına boyun eğer durumdadır. Sonuçta Osmanlı-Rus savaşı çıktı. Bu sırada Bükreş'teki Rus konsolosu Eflâk ve Boğdan'ın bağımsız bir Romen prensliği olarak kurulması fikrini ortaya atıyor. Ancak bu aşamada da Romenler'in bağımsızlığı gerçekleşmiyor. Bunun da sebebi Avrupa'daki hareketlerin bastırılmasıdır".

Sabahki oturumun son konuşmacısı Moldova Dışişleri Bakanlığı'nda daire başkanı Arthur Cosma'nın tebliğinin konusu, "Moldova Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinin devamı ve kuvvetlenmesi (1991-2000)'dir. Bu tebliğde, "1991'den 1996'nın sonuna kadar iki ülke arasındaki gelişmeler söz konusu edildi. Moldova, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1991'de tanındı. 1992'de ise Moldova Ankara'da Büyük elçilik açtı. Buna mukabil Türkiye Cumhuriyeti'nin konsoloslugu 1995'de Büyük elçilik oldu. Bu sırada Cumhurbaşkanı S. Demirel Moldova'ya gelmiş ve bu ziyaret hemen hemen her yıl tekrarlanmıştır. Moldova Cumhurbaşkanı Ankara'da 22 Mayıs 1996'da Türkiye Cumhuriyeti ile yirmiye yakın belge imzaladı. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı içinde iki ülke her alanda birbirlerini desteklemektedir. Ayrıca her alanda iki ülke arasında olumlu gelişmeler görülüyor", şeklinde açıklamalar yapıldı.

7 Kasım Salı günü öğleden sonraki toplantının ana konusu *Gagauz tarihi* ve ilk konuşmacı kendisi de bir Gagauz olan Prof. Dr. Tanasoğlu'dur. Onun Gagauzlar hakkındaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz, "1- Gagauzlar, Orta Asya'dan Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılarak Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a gelip yerleştiler, bunlara Hak-Oğuz denildi. Gagauzlar tarihiyle uğraşan tarihçiler içinde Kafesoğlu, Şerif Baştav, Radlof, Boskof ve Tanasoğlu'nun sayabiliriz. Gagauzlar'ın nüfusu ise 600.000 kişi olarak gösterilmekte-

dir. Kimi tarihçiler kelimeyi gaga ve uz olarak yanlış bölüyorlar. Ayrıca bu topluluğa Gök-Oğuz diyenler ve Gagauz'u Selçuklu sultanı Keykavus'tan türetenler de vardır. Sultan II. İzzeddin Keykavus Balkanlar'da 1263-1265 tarihleri arasında bulunmuştur. Key-Gaga'ya dönemez. bu konuda temelsiz lâf üretmek yersizdir.

2- Hak-Oğuzlar Balkanlar'a yerleştiler ve Hıristiyan oldular, XIII. yüzyılda bir devlet kurdular. Ancak XI-XIV. yüzyıllarda Bizans tesiri altında yaşadılar ve etkilendiler. Onlar tarihten kaybolmak üzere iken Balkanlar'a Osmanlılar geldiler. I. Bayezid zamanında beylik olarak Osmanlılar'a bağlandılar. Onlar Osmanlı Devleti'nin vatandaşları idiler. Osmanlı Türkleri zorla din kabul ettirmediler, Hıristiyanlara müsamaha gösterdiler. Osmanlı Devleti'nde Gagauz gençleri Türk okullarında okudular ve zengin oldular.

3- Gagauzlar'ın Basarabya'da oluşması: Gagauzlar'ın Osmanlılar'dan kaçarak Ruslara sığındıkları haberi doğru değildir. Onlar Rusya'ya zorla geçirildiler. Çünkü Ruslar Osmanlılar'a karşı koyacak adam arıyordu. Gagauzlar bu suretle ikiye ayrıldılar. Bir kısmı da yüzbin kişi olarak Basarabya'da ortaya çıktı. O bölgeye çiftçilik ve hayvancılık yapanlar gitti. Aydınlar Balkanlar'da kaldılar. Basarabya'dakiler Oğuz-Türk ruhuna uygun değildiler. Orada Rusça'nın karışmasıyla dil bozuldu. Akademisyenler ve Rusofiller dili bozuyorlar. Kumrat Devlet Üniversitesi de Rusça tedrisata geçti".

Bu tebliğe katkıda bulunanlardan biri Doç. M. Argunşah'dır. O bu konuda şunları belirtti, "Bulgarlara göre, Gagauzlar Türkleşmiş Bulgarlardır. Diğer araştırmacılara göre Gagauzlar Oğuzlar'dır. Gaga Türkmence *ata* demektir. Hak-Oğuz, Tanasoğlu'nun görüşüdür. Daha doğrusu Gagauzlar'ın kökeni hakkında birçok görüş vardır. Prof. Ocak ise görüşünü şu şekilde ifade etti, "Gagauzlar'ın Oğuz kökenli olduğunda şüphe yoktur. Bu konuda Paul Wittek'in görüşü doğrudur. Türkler'de bir âdet vardır. Tâbi oldukları kişilerin adını alırlar. Nitekim onlar Keykavus'a tâbi olduklarından bu ismi aldılar. Keykavus'un orada iki yıl kalmış olmasının bir önemi yoktur.

Gagauzlar hakkında ikinci olarak Romanya'dan Dr. Constantin Rezachevici konuştu ve tebliğinin başlığı, "Gagauzlar'ın aslı"dir. Bu konuda Rezachevici'nin görüşleri kısaca şöyledir", Gagauzlar'ın kaynağı II. Keykavus'dur. Bunlar 1263 yılında Bizans imparatoru tarafından Babadağ'a yerleştirilmişlerdir. Daha sonra Vidin piskoposu tarafından Hıristiyanlaştırılmışlardır. Ayrıca Bizans'da paralı askerlik yaptılar. Kaynaklara dayanarak, Balkanlar'da bulunmalarının sebebi artık açıkça belli olmuştur. Türk toplulukları reisle-

rine göre ad alıyordu. Boğdan'ı bunlara örnek olarak gösterebiliriz. Gagauzlar'ın menşei Keykavus'dan geliyor. Ruslar'ın baskısıyla Gagauzlar Basarabya'ya Bulgarlar ile karışarak gelmiştir. Kuzey Karadeniz'den gelip Balkanlar'a yerleşen Oğuzları bunlara bağlayamayız. Çünkü bunlar zamanla erimişlerdir".

III. konuşmacı Doç. Dr. Mustafa Argunşah'ın tebliğinin başlığı ise, "Gagauz dilindeki malzemelerin temelinde Gagauz ve Osmanlı ilişkileri"dir. Doç. Argunşah Osmanlı destan ve şiirlerinden Gagauzlar'ın etkilenecek bunları kendilerinin de söylediklerini, ancak daha sonra Ruslar'ın tesiriyle destan ve şiirlerde Osmanlı aleyhinde bir hava estürildiğini açıklamıştır.

IV. konuşmacı Dr. Ion Dron, "(Prut-Dniestr toprağında) sözde-Türk toponimler" konulu tebliğini okudu. Kısaca özetlersek, "Konu bu bölgedeki yer adlarının kökenleriyle ilgilidir. Bu yer adlarının bir kısmı Türkler tarafından oluşturulmuş, bazıları da Türkçeleştirilmiştir. Doğru olanlar, söz gelişi Tuna'nın kıyısında Kartal ve Tatarpınar gibi. Buna mukabil Smyrna'ya İzmir denildiği gibi, Simil olan isim İsmail'e dönüştürülmüştür. Gagauzlar'ın kökeni araştırılırken bunları da gözönünde bulundurmak gerekir." dedi.

Gagauzlar ile ilgili son konuşmacı Olga Radova ve tebliğinin başlığı ise, "Gagauzlar'ın etno-demografik gelişmeleri" idi. Bu tebliğde özet olarak şunlar söylendi, "Gagauzlar ortodoks ama Türk'dür. Onların dedeleri Balkanlar'da iz bıraktılar. Gagauzlar XII. yüzyılda Bizans'a bağlı idiler. Daha sonra Bulgarlar'ın baskısıyla bazı Gagauz papazlar Bulgar kilisesine bağlandılar. Bunlara *Bulgar Gagauzları*, Bizans'a bağlı olanlara ise *Greğ Gagauzları* denildi. Bulgar Gagauzları Bulgar kültürünün tesirinde kaldılar. XIII-XVI. yüzyıllarda Balkanlar'da bir Gagauz halk oluşmuştur. XVI-XVIII. yüzyıllarda bir kısım Gagauzlar Bucak'da oturmaktaydılar. Daha sonra bu bölgeye gelenlere *yeni göçmenler* denildi. XVIII-XIX. yüzyıllarda Rus-Türk savaşları nedeniyle Bucak'a gelenlere ise *Bulgar göçmenleri* denildi. 1781'li yıllarda gelenler beşbin âileden çoktu. Bu bölgede daha önce gelen 1600 âile vardı. 1805'de Bucak'a gelenler 9000 âileden fazla idi. XIX. yüzyıl başında Basarabya'da 2600 âile vardı. Rusya'da 1930'daki nüfus sayımında Gagauzlar'ın sayısı 98.172 kişi idi. 1989'da S.S.C.B.'de 197.727 Gagauz yaşıyordu. S.S.C.B. dağıldıktan sonra (1989), Gagauzlar Moldovya ve Ukrayna'da idiler. 1994'de Gagauzlara Moldovya'da özerklik tanındı".

Son konuşmacıdan sonra tebliğler ile ilgili sorulara geçildi. Prof. Donuk, "Gagauzlar'ın yaşadıkları bölgelere ait en eski harita hangi tarihlidir? şeklinde bir soru sordu. Buna Rezachevici şöyle bir cevap verdi, "Konuyla ilgili haritalar yardımcı olmuyor. En eski haritada yer ismi olarak Basarabya geçiyor. Dimitri Kantemir'in eserlerinde ve haritasında XVIII. yüzyılda Bucak ve Tatarlar'ın ismi geçiyor". Prof. Emecen'in katkısı ise, "Osmanlı belgelerinde Bucak'ın ismi bu tarihten daha önce geçiyor" şeklindedir. Prof. Bostan'ın bir sorusu Bayan Radova'ya olmuştur, "Gagauz tarihi için kilise kayıtları kullanıldı mı?". Ancak bu soruya müspet bir cevap alınamadı.

Prof. Emecen'in Dr. Ion Dron'a sorusu ise şu şekildedir, "Yer adlarının Türkçeye uydurulması normal. Benim sualim İsmail üzerine olacak. İsmail'in adının Simil'den geldiğini belirtecek bir kaynağınız var mı?". Dr. Ion cevabında, "Benim İsmail adıyla ilgili bir makalem var. Yarın size veririm" dedi. Prof. Emecen bu tebliğe katkısını şu şekilde açıkladı, "Belgede geçtiği kadarıyla bu bölge boş olması ve stratejik önemi dolayısıyla darüside ağasının mülkü oldu. Burada Osmanlılar tarafından bir yerleşim merkezi kuruldu ve ismini İsmail adındaki bir reisten aldı. Ayrıca Hıristiyanların yaşadığı öteki bölgelerden de halk buraya geldi".

8 Kasım çarşamba gününün ilk konuşmacısı Prof. Bostan tebliğinin başlığı, "Kuzey Karadeniz limanlarının Osmanlı ticaretinde önemi" idi. Bu tebliğin özetinde şunlar söylenmiştir, "Devletin halkın ihtiyaç maddelerini en ucuz şekilde temin etmesi başlıca görevidir. Osmanlılar özellikle İstanbul'a mal temin etmek için Karadeniz'den yararlanmaktaydılar. Ayrıca Osmanlı Devleti Karadeniz hâkimiyetini elde ettikten sonra yabancı gemilerin geçişi izinle olmuştur. Karadeniz'de kolonileri olan Ceneviz ve Venedikliler başlangıçta izinle çıkmışlar, daha sonra II. Bayezid zamanında Kili ve Akkerman'ın alınmasıyla (1484), onlara izin de verilmemiştir. Böylece XVI. yüzyılda Karadeniz bir iç deniz oldu. Bu durum Küçük Kaynarca antlaşmasına kadar devam etmiştir (1774). Bu dönemde Karadeniz'de sadece Osmanlı tüccarları faaliyette bulunmaktaydı. Rus tüccarları ise önce Osmanlı gemileriyle, daha sonra da kendi gemileriyle Karadeniz'e çıktılar.

Başkentini iaşesini sağlamak açısından Osmanlılar bazı temel maddelerin ihracını yasaklamışlardı. Bu dönemde Tuna havzası, Eflâk, Boğdan ve Kırım buğday üreticisi idiler. Eflâk ve Boğdan'dan 1585'de 15 bin ton buğday, 13 bin ton da arpa ithal edilmişti. Ayrıca et, peynir, balmumu, don yağı, koyun (300.000 adet) ya satın alınarak ya da harac karşılığı İstanbul'a getirilmişti.

XVII. yüzyılda da Karadeniz kapalı bir deniz idi. Balık, buğday, arpa, odun, yulaf, demir ve kürk v.s. gibi mallar İstanbul'a Karadeniz'den getiriliyordu. Evliya Çelebi'ye göre sekizbin tüccar Karadeniz'de faaliyette idi. Başlıca limanlar; 1- Tuna ve havalisi, 2- Kırım, özellikle Kefe, 3- Anadolu kıyısındaki-ler. Tuna ve havalisi limanlarından İstanbul'a Unkapanı'na sefer yapan tüccar gemiciler Osmanlı Devleti'yle sözleşme yapıyorlardı. 1781-1846 yılları arasındaki dönemde artık Rusya kendi gemileriyle Karadeniz'de dolaşıyordu. Bu dönemde Karadeniz'de faaliyette bulunan ticaret gemilerinin sayısı 4184 gemidir. Bunların 2420'si Müslüman, 1764'ü ise gayri müslimlere âittir. Ruslar'ın getirdikleri mallar arasında hayyar, et, balmumu, buğday, arpa, balık, demir ve kürk gibi mallar bulunuyordu. 1774-1787 yılları arasında 445 Rus ticaret gemisi, Boğazlar'dan Rusya'ya sefer yapmıştı. Ayrıca Fransız, İngiliz ve Avusturya gemileri de ticaret için Karadeniz'e çıkıyordu. Ancak Rusya ile Osmanlı Devleti arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, İstanbul Boğazı'ndan hiçbir yabancı geminin geçmesine izin verilmiyordu".

Günün II. konuşmacısı Prof. Dr. A. Donuk'un tebliği ise, "Osmanlılar'dan önce Karadeniz'in Kuzeyi ve Balkanlar'da Türk Varlığı" idi. Bu tebliğde Prof. Donuk kısaca şunları belirtmiştir", "Türkler tarihte birçok göçler yapmışlardır. 374'de Hunlar önce İtil kıyılarında görünüyorlar. Ostrogot ve Vizigotları mağlup ettiler. Gotlar bugünkü Moldovya'ya kadar uzanan sahada yaşıyorlardı. Moldovya'da Hunlar'dan arkeolojik buluntular elde edilmiştir. Hunlar 378'de Tuna'yı geçerek Trakya'ya geldiler. 400 yılında tekrar bir Hun akını görülüyor. 422 tarihinde Hunlar Balkanlar'a geliyorlar. Hunlar'ın ve Türk kabilelerin birleşmesiyle Bulgar Devleti kuruldu. Daha sonra Balkanlar'da; Bulgarlar, Avarlar, Peçenekler, Uzlar, Kıpçak ve Kumanlar devletler kurdular".

III. olarak konuşan Prof. Dr. A. Yaşar Ocak'ın tebliğinin başlığı "Balkanlar'da XIII. Asırda İslâm Dininin Yayılmasında Sarı Saltuk'un Görevi" idi. Prof. Ocak tebliğine şu sözlerle başladı, "Meseleyi sorgulayarak anlatmaya çalışacağım" ve özet olarak şunları söyledi, "Sarı Saltuk'un ismi XIII. asrın ikinci yarısında Balkanlar'da Türk iskânına karışıyor. Hakkında iki büyük menkabe kaleme alınmıştır. Ayrıca bir de Yazıcızade Muhammed'in kayıp olduğu anlaşılan küçük bir risalesi vardır. Sarı Saltuk bugün de hâlâ araştırmaların konusu olmaktadır. Aktüalitesini kaybetmeyen tek Türk babasıdır. Ancak onun hakkında kaynakların verdiği bilgiler birbirini tutmaz. İbn-i Battuta'ya göre o bir meczuptur. Ebu'l-Hayr-i Rumî *Saltuknâmesi*'ne göre Seyyit Battal Gazi neslindedir. İbn Kemal onu büyük evliyadan sayar. Ebû Suud

Efendi onu keşiş olarak, Evliya Çelebi ise onu göklere çıkararak zikreder. Sonuç önemli bir şahsiyettir. Mistik çevre yani Bektaşiler onu Hacı Bektaş'ın halefi olarak kabul ediyorlar. Bu doğru değil. Ayrıca Balkanlar'da Hıristiyan azizler ile özdeşleştiriliyor. Balkanlar'da onun liderlik ettiği Türkleşme süresi nedir? Sürecin cereyan ettiği yerin ve sosyal tabanın durumu nedir? Burada halk islâmı mı, yoksa sünnî islâm mı söz konusu edilecek? Şeyh Bedrettin isyanıyla bağlantısı var mı? gibi yedi problem hiç araştırılmamıştır. Bu yedi problemin analizi gerekmektedir. Öte yandan özellikle Arap kaynakları Barak Baba'yı Sarı Saltuk'un halefi olarak belirtiyorlar. Ancak şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Barak Baba'dan hiç bahsedilmemiştir. İslâm propagandası içinde bu şahıs halkın kafasına yerleşmiştir".

IV. konuşmacı Dr. Emil Dragnev'in konusu, "Bizans ve Osmanlı İmparatorluğunun sürekliliğinin nasıl anlaşıldığı?" şeklindedir. Dragnev, "Ortaçağda imparatorluk kavramının Romen tarih biliminde nasıl görüldüğünü belirttikten sonra, gerek Bizanslı gerekse Sırp ve Rus tarihçilere göre Bizans İmparatorluğu'nun dinî yaklaşımları çok günahkâr olduğu için ve bunun neticesinde İstanbul'un Türkler'in eline geçtiğini açıklıyor. Öte yandan eski Slav Kroniklerinde Osmanlı padişahları "çar" olarak, İstanbul ise *Çargrad* şeklinde geçmektedir. XVI. yüzyıl Moldova kaynaklarında Osmanlı padişahlarına "Büyük imparator" denildiği gibi, bazen de *barbar* olarak zikredilmektedir. 1453'te Sultan Mehmed, çarın şehrini zapt etmiştir. İstanbul'un alınışının sebebi Hıristiyanlığın manevî olarak çökmüş olmasıdır".

V. Konuşmacı Prof. Dr. Bozkurt Ersoy'un tebliğinin başlığı, "Boğdan ve çevresinde Osmanlı Mimarlığının İzleri"dir. Prof. Bozkurt'un tebliğinin özeti; Moldovan'ın Boğdan olarak tanınan bölgesinin tarihî önemi içinde yer alan Osmanlı eserleri belirtilmeye çalışıldı. Bu yerler içinde Bender, İsmail, Akkerman v.s. bugün politik ve doğa nedenleriyle tahrip olmuştur. Kazılar, kaynaklar ve araştırmalardan faydalanarak bu yerler hakkında bilgi verildi. İlk olarak Hotin kalesi (Podolya bölgesinde)'yle ilgili Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler zikredildi. Kalede 4 kapı, 2 hamam, 1 câmi ve 1 bedesten bulunmaktaydı. Günümüze bir minare yıkıntısı kalmıştır. Kamanıçe kalesi'nde bazı Osmanlı izleri var. St. Paul Katedrali'ni Osmanlılar câmi olarak kullandılar ve bir minare ilâve ettiler. Kili kalesi'nde Osmanlı döneminden tek bir sur bile kalmamıştır. Ancak gravürlerden surların izleri tespit edilebilmektedir. İsmail kalesi'nde Evliya Çelebi'ye göre 4 kapı, 4 İslâm mezarlığı ve câmi vardı. Bugün câmi müze olarak kullanılmaktadır. Müzenin bahçesinde 5 Osmanlı

mezartaşı vardır. Akkerman Kalesi Osmanlı döneminde imar görmüştür. Burada bulunan Osmanlı hamamında Türk Tarih Kurumu ile Ukraynalılar ortak kazı yapmaktadır".

Sempozyumun son konuşmasını ise Komrat Devlet Üniversitesi Rektörü Stefan Varban yaptı ve kısaca "Çok sevgili kardeşler ve sempozyuma katılanlar Gagavuzya'nın yeni durumu ve eğitim sistemiyle ilgili olarak Moldova'da 1991'den sonra çok işler yapıldı. Gagavuzya'da yeni bir üniversite açıldı. Orada tarih bölümü de var. Eğitimi ve ekonomiyi profesyoneller daha da ileri götürecekler. Demografi hakkında da araştırmalar yaptık. Tarihteki derin kökler ile ilgili bilgileri bugüne aktaralım ve araştıralım. Gençlerimizi önemli adamlar olarak yetiştirelim. Bunlar yaratıcı olsunlar ve bizi ileriye götürsünler. Moldovyalı ve Türk tarihçiler köklerimizi araştırınsınlar" dedi.

8 Kasım günü tebliğler bittikten sonra genel bir değerlendirme yapıldı. Birçok bilim adamının söz aldığı bu değerlendirmede; Prof. Y. Halaçoğlu, Dr. Emil Dragnev, Prof. Demir Dragnev, Dr. Anatol Petrencu da birer konuşma yaparak sempozyumun başarılı olduğunu belirttiler. Neticede tebliğlerin Güney-Doğu Avrupa Enstitüsü tarafından basılması, Türkçe bildirilerin Fransızcaya çevrilerek yayımlanması ve İkinci Romen-Türk Sempozyumu'nun gelecek yıl Ekim ayında Köstence'de yapılması kararlaştırıldı. Bu sempozyumu, ayağı kırık olmasına rağmen, sonuna kadar desteleyen Türkiye Büyükelçisi sayın Oğuz Özge'ye ve bizlerden yardımlarını esirgemeyen elçilik mensuplarına arkadaşlarım ve şahsım adına teşekkürü bir borç bilirim.